

*Ю.Л. Белоусов,
канд. соціол. наук*

*Yuriy L. Byelousov,
Ph. D. in Sociology*

СТАВЛЕННЯ МОЛОДІ м. ХАРКОВА, ЯКА НАВЧАЄТЬСЯ, ДО ПРОБЛЕМИ ВІЧ/СНІД: РЕЗУЛЬТАТИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Abstract. The results of empirical research devoted to the evaluation of the knowledge level of Kharkiv city's students concerning the problem of AIDS and the ways of its transmission are analyzed in the article. The author made an attempt to measure the spread level of this disease on the basis of subjective evaluations of respondents' answers.

Методологія дослідження

Соціологи Харківського інституту соціальних досліджень та Харківського національного університету внутрішніх справ упродовж останніх 10 років проводять у м. Харкові моніторинг поширеності незаконного (немедичного вживання наркотиків серед молоді, що навчається. У межах даного моніторингу з періодичністю у два роки, починаючи з 1995 р., проводиться соціологічне опитування молоді, яка навчається у всіх типах навчальних закладів міста. Замовниками даного дослідження в різний час виступали міжнародні організації, такі як Фонд «INCO-Corpernicus», та органи місцевого самоврядування в особі головного управління з гуманітарних та соціальних питань Харківської міської ради. Результати досліджень знайшли відображення в ряді монографій, науково-практичних посібників, а також численних наукових статтях [1; 2; 3; 4;]

Починаючи з 2001 р., інструментарій дослідження було доповнено блоком запитань, що стосуються проблеми ВІЧ/СНІДу. Соціологи ставили перед собою мету оцінити поінформованість молоді стосовно проблеми ВІЧ/СНІДу, способів його передачі, а також проаналізувати характер уявлень щодо поширеності даного захворювання, спираючись на суб'єктивну точку зору респондентів.

В основу розробки вибіркової сукупності було покладено дані управління освіти Харківської обласної державної адміністрації за станом на 10.10.2004 р. Модель вибіркової сукупності включала три етапи відбору: 1) типізація середо-

вища молоді, що навчається, за ознакою «тип навчального закладу»; 2) випадковий (кроковий) відбір навчальних закладів у межах типових груп (школи, ПТУ, середні спеціальні заклади, вищі навчальні заклади III–IV рівнів акредитації); 3) випадковий відбір класів чи академічних груп та суцільне анкетування в «гніздах».

У ході основного опитування було опитано 61 групу молоді, що навчається, у 53 навчальних закладах (27 ВНЗ, 5 ПТУ, 8 технікумів та коледжів, 13 шкіл). Усього було опитано 1500 юнаків та дівчат, із них учні шкіл 327 осіб (21,7%), учнів ПТУ – 115 (7,6%), учнів та студентів середніх спеціальних закладів та коледжів – 184 (12,3%), студентів ВНЗ – 875 (58,4%).

Процентне співвідношення кожної із зазначених груп молоді у вибірковій сукупності визначалося в залежності від її частки в генеральній сукупності (табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл молоді м. Харкова, яка навчається, в залежності від типу навчального закладу

Тип навчального закладу	Чисельність учнів, студентів	Процентне співвідношення
Вищі навчальні заклади	109 884	58,4
Технікуми, коледжі	23 104	12,3
Професійно-технічні училища	14 390	7,6
Середні загальноосвітні школи	40 872	21,7
ВСЬОГО	188 250	100

У цілому структура опитуваних відповідає розрахунковій вибірковій сукупності, і дані дослідження можна, з точністю до 3%, поширити на генеральну сукупність.

Аналіз результатів дослідження

Для оцінки суб'єктивних уявлень респондентів про серйозність проблеми ВІЛ/СНІД для молоді м. Харкова нами було запроваджено індекс, значення якого мінялося за шкалою від -3 (цілковито несерйозна проблема) до +3 (дуже серйозна проблема). Слід відзначити, що істотних змін у ставленні молоді до проблеми СНІДу упродовж охопленого дослідженням періоду не сталося. Значення індексу усе так же залишається високим (2,58 – 2001 р., 2,62 – 2005 р.), що свідчить про усвідомлення молоддю серйозності даної проблеми.

Як уже відзначалося вище, інструментарій містив ряд запитань, спрямованих на оцінку рівня поінформованості молоді відносно причин зараження ВІЛ/СНІДом. Респондентам пропонувався перелік, що складався з 12 факторів (8 справжніх і 4 фіктивних, несправжніх), які можуть бути причиною зараження. Розподіл отриманих відповідей представлено на рисунку 1.

Як видно з графіка, більшість молодих людей доволі добре обізнані щодо справжніх причин та способів передачі ВІЛ/СНІДу. Можна також відзначити, що рівень поінформованості дещо зріс порівняно з 2001 р. Водночас було отри-

мано доволі низький процент правильних відповідей стосовно таких справжніх факторів зараження, як «через незнезаражені інструменти для гоління і манікюру» та «через плаценту від матері до дитини».

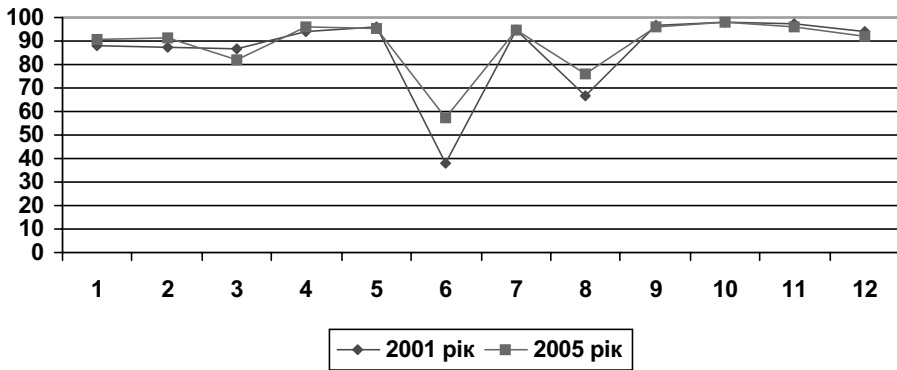

Рис. 1. Розподіл правильних відповідей на запитання про причини зараження ВІЛ/СНІДом (порівняльний аналіз 2001 та 2005 рр.), %

Цифрами на графіку позначені шляхи зараження ВІЛ/СНІДом:

1. Через поцілунки (дружні чи поцілунки з язиком).
2. Через кров (неперевірену донорську, у шприці наркомана).
3. Через укуси комарів та інших комах.
4. При статевому контакті.
5. Повітряно-крапельним шляхом (при чханні, кашлі).
6. Через незнезаражені інструменти для гоління, манікюру.
7. При спільному користуванні басейном, сауною, туалетом.
8. Через плаценту (від вагітної матері до дитини).
9. Через спільні предмети побуту, посуд (в разі спільного проживання).
10. Під час тілесного контакту (рукостисканні, обіймах, погладжуванні).
11. Через їжу, напої.
12. У разі спільного куріння цигарок.

Якщо оцінки, отримані щодо другого фактора, можуть бути пояснені доволі юним віком респондентів, то дані щодо першого фактора свідчать про необхідність більш наполегливої профілактичної роботи серед молоді.

Для детальнішого аналізу поінформованості молоді отримані відповіді було класифіковано в залежності від типу навчального закладу (рис. 2).

Отримані дані дозволяють зробити висновок про те, що найменш поінформованою, а отже й такою, що найбільш ризикує наразити себе на небезпеку

зараження ВІЛ/СНІДом, групою серед учнів та студентів є молодь, яка навчається в профтехучилищах. Якщо процент правильних відповідей по двох згаданих факторах невисокий загалом по всіх типах навчальних закладів, то в групі «учні профтехучилищ» він украй низький (27% і 52,2% відповідно). Крім того, навіть такий фактор, як «через кров (неперевірену донорську, шприци наркомана)», не вважається 28,8% учнів ПТУ як можлива причина зараження ВІЛ/СНІДом.

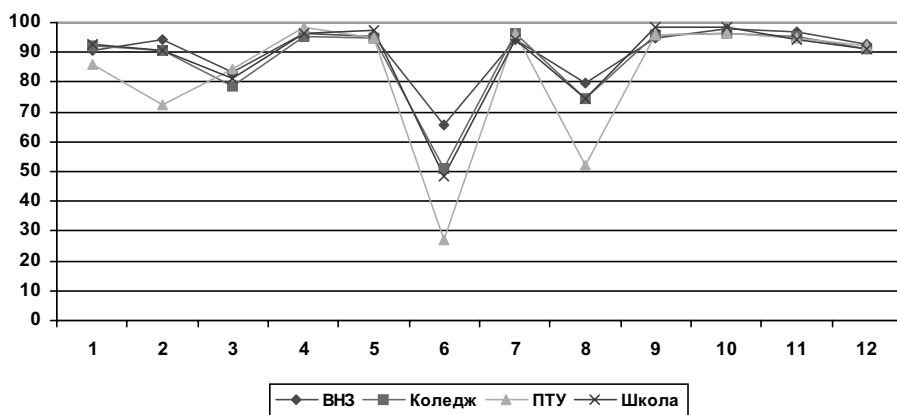

Рис. 2. Розподіл правильних відповідей на запитання про причини зараження СНІДом (порівняльний аналіз за різними типами навчальних закладів, 2005 р.), %

У ході аналізу було також зафіксовано відмінності в рівні поінформованості в залежності від статі респондента (рис. 3). Можна відзначити, що хлопці гірше обізнані щодо причин зараження ВІЛ-інфекцією – по трьох із восьми реальних факторів вони дали значно менше правильних відповідей, ніж дівчата.

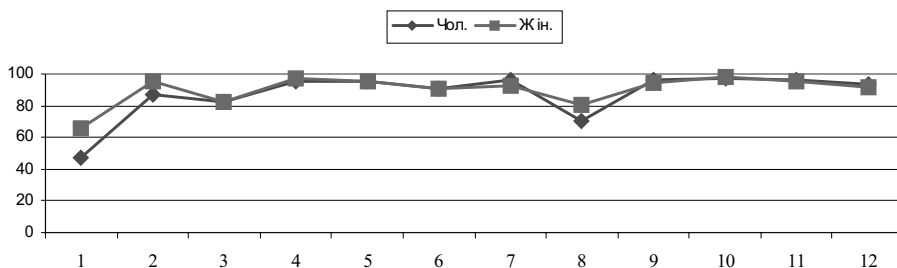

Рис. 3. Розподіл правильних відповідей на запитання про причини зараження ВІЛ (порівняльний аналіз відповідей в залежності від статі респондента, 2005 р.), %

У рамках моніторингу ми намагалися виміряти суб'єктивну оцінку опитуваною молоддю загрози зараження ВІЛ/СНІДом. Респондентам було поставлено запитання: «Чи існує загроза зараження ВІЛ/СНІДом для Вас?». Варіанти відповіді були закодовані таким чином:

- так, існує реальна загроза – 4 бали;
- ймовірність цього виключити не можна – 3 бали;
- загроза існує більше теоретична, ніж реальна – 2 бали;
- ні, таку загрозу я виключаю – 1 бал.

Порівняння показників за 2001 та 2005 рр. дозволяє констатувати незначне зниження рівня відчуття опитуваними загрози зараження даною хворобою (2,47 та 2,24 бала відповідно). Зрозуміло, що ці дані ґрунтуються на суб'єктивних оцінках. Водночас, подібна динаміка простежується по навчальних закладах усіх типів (табл. 2).

Цікавий той факт, що учні ПТУ сприймають загрозу зараження гостріше, ніж представники інших навчальних закладів. Певною мірою це можна пояснити низькою поінформованістю щодо причин зараження ВІЛ/СНІДом порівняно з іншими учнями та студентами.

Таблиця 2

**Індекси суб'єктивного сприйняття загрози зараження ВІЛ/СНІДом
(в залежності від типу навчального закладу)**

Рік	Тип навчального закладу			
	Школа	ПТУ	Технікум, коледж	ВНЗ
2001	2,42	2,5	2,47	2,5
2005	2,14	2,47	2,15	2,27

Відмінності в суб'єктивних оцінках було зафіксовано й за ознакою статі. Так, хлопці вище оцінюють ризик зараження, ніж дівчата (табл. 3).

Таблиця 3

**Індекси суб'єктивного сприйняття загрози зараження ВІЛ/СНІДом
(в залежності від статі респондента)**

Рік	Стать	
	Чол.	Жін.
2001	2,57	2,35
2005	2,39	2,11

Окрім оцінки суб'єктивного сприйняття загрози зараження ВІЛ/СНІДом, нами була здійснена спроба введення об'єктивного показника, який би дозволив виміряти динаміку поширення даного захворювання. Таким показником було обрано наявність у близькому чи віддаленому оточенні респондента людини, хворої на ВІЛ/СНІД.

Як інструмент виміру було використано порядкову шкалу, що містить такі позиції:

- «це член моєї сім'ї» – max 5 балів;
- «це мій друг» – 4 бали;
- «це мій знайомий» – 3 бали;
- «мені особисто доводилося стикатися в житті, бачитися чи спілкуватися з такою людиною» – 2 бали;
- «мені особисто не доводилося стикатися, але про таку конкретну людину я знаю» – 1 бал;
- «Я не знаю нікого, і мені ніколи не доводилося стикатися з тими, хто ВІЛ-інфікований» – 0 балів.

Таким чином, чим ближча сумарна оцінка, отримана по масиву, до 5, тим вищий ступінь реальної поширеності ВІЧ-інфекції, і, навпаки, чим ближче до 0 – тим нижчий.

Порівняння отриманих даних за 2001 та 2005 рр. також засвідчує незначне зниження динаміки поширеності ВІЛ/СНІДу (індекси 0,45 і 0,4 відповідно). Відповідні індекси були розраховані і для різних типів навчальних закладів (табл. 4).

Таблиця 4

**Індекси поширеності ВІЛ/СНІД
(порівняльний аналіз в залежності від типу навчального закладу)**

Рік	Тип навчального закладу			
	Школа	ПТУ	Технікум, коледж	ВНЗ
2001	0,49	0,52	0,52	0,38
2005	0,35	0,5	0,38	0,41

У цілому спостерігається незначне зниження індексу практично в усіх типах навчальних закладів, за винятком ВНЗ. Максимальне значення індексу і, відповідно, найбільша задекларована поширеність ВІЛ-інфекції зафіксована в ближньому та дальньому оточенні учнів ПТУ. Цей факт цілком пояснює високий рівень побоювань заразитися даною хворобою, що відмічалось нами раніше. Зважаючи на низьку поінформованість цієї групи молоді, що навчається, про причини зараження, уявлення про таку загрозу лише посилюються.

Як видно з таблиці 5, лише 39,4% опитаних постійно користуються презервативом під час статевого акту, тією чи іншою мірою – 25,1%, ніколи – 5,25. Зважаючи на той факт, що статеві контакти є одним з основних способів передачі ВІЛ-інфекції, можна сказати, що існує ризик зараження майже для 30% молоді, яка навчається. Якщо ж виключити з аналізу молодь, яка не вступала в статеві контакти, то виходить, що близько половини молодих людей, які ведуть статеве життя, ризикують заразитися.

Таблиця 5

Розподіл відповідей на запитання «Чи користуєтесь Ви презервативом під час статевого акту?» (порівняльний аналіз в залежності від типу навчального закладу, 2005 р.), %

Завжди	Інколи	Як трапиться	Ніколи	Не вступав/ла у статеві контакти	Всього
39,4	16,3	8,8	5,2	30,3	100

Цікавий той факт, що переважна більшість молодих людей відзначали статевий акт як спосіб передачі ВІЛ/СНІДу (див. рис. 1), однак не зважають на це під час своїх сексуальних контактів.

Аналіз відповідей респондентів, які мали статеві контакти, представлено в таблиці 6 (з розподілом в залежності від типу навчального закладу).

Таблиця 6

Розподіл відповідей на запитання «Чи користуєтесь Ви презервативом під час статевого акту?» (порівняльний аналіз в залежності від типу навчального закладу), %

Варіант відповіді	Тип навчального закладу			
	Школа	ПТУ	Технікум, коледж	ВНЗ
Завжди	75,2	71,8	59,3	51
Інколи	9,1	16,5	19,5	27,4
Як трапиться	9,1	9,4	14,2	13,4
Ніколи	6,6	2,4	7,1	8,3
Всього	100	100	100	100

Як не дивно, але саме студенти вищих навчальних закладів, будучи найбільш поінформованою групою щодо причин і шляхів зараження ВІЛ/СНІДом, рідше за інших користуються презервативом під час статевого акту. Загалом 49% студентів ВНЗ, які живуть статевим життям, користуються презервативом нерегулярно. Для тих, хто навчається в навчальних закладах інших типів, цей процент дещо нижчий (24,8% – школи, 28,2% – ПТУ, 40,7% – технікуми та коледжі).

З викладеного можна зробити такі висновки:

1. Молодь, що навчається, загалом усвідомлює серйозність проблеми ВІЛ/СНІД, але це усвідомлення має доволі абстрактний характер і не зумовлює відповідних змін у поведінці.

2. Рівень поінформованості про причини і шляхи зараження ВІЛ-інфекцією дещо зріс порівняно з 2001 р. Найменш поінформованою групою є учні ПТУ. Крім того, в цілому по масиву опитаних, юнаки демонструють нижчу поінформованість, ніж дівчата.

3. Найвищий індекс поширеності ВІЛ-інфекції зафіксовано у ближчому та віддаленому оточенні учнів ПТУ, що відповідає також найвищому рівню побоювань заразитися даною хворобою, відміченому в цій групі.

4. Близько половини молодих людей, які живуть статевим життям, нерегулярно користуються презервативом під час статевого акту, що істотно підвищує ризик зараження ВІЛ/СНІДом. Найвразливішою у цьому відношенні групою є студенти ВНЗ.

-
1. Молодість і наркотики (соціологія наркотизма) / Под ред. В.А. Соболева и И.П. Рушенко. — Харьков: «Торсинг», 2000. — 432 с.
 2. Профилактика наркомании: организационные и методические аспекты : Кол. монография. Итоговые материалы междунар. проекта / Сост. И.П. Рушенко. — Харьков: Финарт, 2002. — 242 с.
 3. Центр первичной профилактики наркотизма: методологическое и организационное обеспечение / В.А. Соболев, Ю.Л. Белоусов, И.А. Нагорный. — Харьков: Финарт, 2002.
 4. Наши дети и наркотики: советы родителям / Под ред. И.П. Рушенко. — Харьков: Финарт, 2002. — 48 с.